

KARA YER

Lütfi KILIÇ

Benim doğduğum, çocukluğum ve ergenlik çağıma geçirdiğim topraklarda televizyon henüz zuhur etmemişti. Radyo ise tek tük varlıklı evlerde bulunurdu. Teknolojinin hayatımıza kolaylıklar getirip, güzellikleri götürmediği bir zamandı. Günümüze nazaran insanların daha sıcak, gönüllerin daha coşkulu, davranışların daha samimi, düşüncelerin daha saf, duyguların daha derin, ruhların daha asûde, vicdanların daha pak ve rahat olduğu bir devrandı. Kanımızın damarlarımızı zorladığı, gönlümüze kara sevdanın tohumlarının serildiği ve başımızda kavak yellerinin estiği yetmişli yıllarda Palandöken ve dumanlı dağlarından, Erzurum yaylalarından arş-ı âlâya doğru bir ses yankılanıyordu:

*Gözün yummuş gafletinen giderken
Dediler ki, tebdil (tedbir) görmüş kara yer
Dünya varlığını hayal ederken
İki daş (taş) bir mezar örmüş kara yer*

Ruhları titreten, gönülleri alevlendiren avaz Reyhanî'nindi. Sanki İmam Gazalî, İhyâu'lulûmi'd-din ile vaaz ediyordu. Gazalî, meşhur İhyasında sosyal ve manevi hastalıkları sıralıyor, reçete olarak ölümü hatırlatıyordu. Kendimize gelmemiz için ölümü hatırlatarak bizi silkeliyordu. Reyhanî'nin sazi ve ünlemesiyle yaptığı farklı bir şey değildi. Ne garip durum ki Gazalî bütün telli ve üfleli çalgıların haram olduğunu söylüyordu. Çalıp çığırmanın günâh sayıldığı, çalıp çığırmanın ayıplandığı muhafazakâr bir çevrede zuhur etmişti Reyhanî. Belde Alvar imamların beldesi, zaman Alvar imamının yaşadığı zamandır. Alvar imamı namı ile ünü yayılan zat ise Muhammed Lütfi Efendi'dir. O zamanlar o diyarlarda "Alvarlı Efe" diye anılırdı.

Muhammed Lütfi Efendi; tefsir, hadis, kelim vb. birçok ilimlere vakıf, tasavvuf ehli, edebiyatta da önemli yer edinmiş, hepsinden önemlisi geniş çevrede gönüllere silinmez iz bırakmış, sözü dinlenir, önemli bir şahsiyettir. Alvarlı Efe'den söz etmemin gerekçesi Reyhanî'dir. Derler ki; birileri gitmiş Muhammed Lütfi Efendiye: "Efe bizim Yaşar saz çalıyor, türkü söylüyor." Demişler. Efe de demiş ki: "Yaşar'a dokunmayın, çalsın çığırsın." Bu hikâyecik doğru mu, yanlış mı bilmem. Ama bu şekilde söylentinin yayılışı, yöre insanının Reyhanî'yi kabulleniş ve baş tacı edişinden başkası değildir.

*Sakın dağlar gibi yüceyim deme
Zaman gelir etrafında kar olur
Kış gelir, yaz gelmez diye gam yeme
Her kışın sonunda bir bahar olur.*

Diye hem gururu, kibri törpüleyen, hem de zihinlere umut tohumları serpen Reyhanî'nin büyük dedesi Muhittin, Ahıska'dan Erzurum'a göçer ve 93 harbinde şehit olur. Dedesi bir süre Erzurum'da ticaretle iştigal ettikten sonra Alvar'a göçer. Bundan sonra dedesi, babası varlıklarını Alvar'da sürdürürler. Namı Erzurum, Erzincan, Bayburt, Artvin, Kars, Van ve bütün Türkiye'ye hatta yâd ellere dalga dalga yayılan Reyhanî Erzurum'un Hasankale (Pasinler) ilçesinin Alvar Köyü'nde 1934'te dünyaya gelir. Ancak 1932 doğumlu bilinir. Reyhanî'nin Yaşar adında ablası olur. Bahsedilen tarihte nüfusa kaydedilir. Bir zaman sonra ölür. Nüfustan düşülmez. Daha sonra doğan Reyhanî aynı adla ablasının yerini alır. Dünyaya erken Allahâsmarladık diyen aşığımız, doğumundan iki yıl önce dünyayı selâmlamış olur.

12-13 yaşlarında Horasan'ın Aşağıtahirhoca Köyü yakınındaki "Göreşken Baba" türbesi yakınında uykuya dalan Yaşar'a rüyasında ihtiyar bir kişi tarafından şerbet sunulur. Ancak şerbeti içme imkânı bulamaz. Alvarlı Muhammed Lütfi Efendi avucuna bir boncuk bırakır. O arada yattığı yerin yakınından geçen atlıların ayak sesiyle uyanır. Bir ara kendinden habersiz varlığını devam ettirir, sonra normale döner. İlçedeki âşıklar kahvesine sık sık giden, zamanın tanınmış âşıkları Bayburtlu Hicranî, Bardızlı Nihanî, Posoflu Müdamî, Kağızmanlı Cemal Hoca, Ardanuçlu Efkârî, Yusufelili Huzurî, Sarıkamışlı Dursun Cevlanî'yi can kulağı ile dinleyen ve âşıklığa heveslenen Reyhanî'nin bu rüyadan sonra dili çözülmüş olur. Kendisine bir saz ediniş, çalıp çığırmaya başlar. Görülen o rüya ve avucuna Efe hazretlerinin bıraktığı boncukla yönlendirmesi Reyhanî'yi Badeli Âşıklar kategorisine sokmaktadır. 16-17 yaşlarında âşık olduğu komşu kızı Hatun'u zorla başkasıyla evlendirmeleri ve kısa zaman sonra Hatun'un ölmesi Yaşar'ı sarsar. Maşukasının ölümüyle sarsılan ve gördüğü rüya ile aşk deryasına dalan Reyhanî omuzlar sazını o diyar senin bu diyar benim der; gezer dolaşır, çalar çığırır.

Yöresinin ninnilerini, manilerini, destanlarını, halk hikâyelerini, söylencelerini dinleyerek büyüyen, mevlîd ve ilahilerle, ahmediye ve muhammediyelerle manevi haz deryasına dalar. Muhammed Lütfî ve diğer âlimlerin telkinleriyle şekillenen, çiftçilik ve çobanlıkla hayatı kavrayan ve usta âşıkları dinleyerek âşıklığa yönelir. Reyhanî, şamanlardan başlayıp, günümüze kadar devam eden âşıklık geleneğinin kendi zamanındaki en yetenekli ve yeterli temsilcisiydi.

Zaman zaman misafir olarak Konya Âşıklar Bayramı'na katılıyorduk. Yılıni hatırlamadığım bu bayramların biriydi. Rahmetli Şair Kardeşim Rasim Köroğlu, İbrahim Sağır ve ben birlikte Konya'da âşıklar bayramını tertipleyen büyük edebiyat, sanat ve kültür adamı Feyzi Halıcı'nın odasındaydık. Rahmetli Köroğlu dedi ki: "Hocam yıllardır âşıklar bayramını düzenliyorsunuz. Geleneği biliyor, âşıkları tanıyorsunuz. Bu âşıklar arasında Reyhanî'nin yeri neresidir?" diye sorunca, Allah kendisine sağlıklı uzun ömür versin. Selametlik Halıcı hocamız dedi ki: " Bu meydanda sergilenen aşağı yukarı on beş on altı daldan bazılarında başarı ile sivrilen âşıklarımız var. Ama dalların tamamındaki başarı temel alındığında Reyhanî tektir. Rakipsizdir. Taşlama, atışma, lebdeğmez, koçaklama, güzelleme, muamma, hikâyeli türkü vs. Reyhanî'nin başarılı olmadığı dal yoktur."

İlkin *Dertli* mahlasını kullanan, daha sonra Bayburtlu Hicranî tarafından kendisine Reyhanî mahlası verilen, 1953'te Alvar'dan Erzurum'a göç eden ve Meramî, Fırgânî, Nafiz Yıldız, Rahim Sağlam gibi çıraklar yetiştiren Reyhanî neden başarılı oldu? Neden gönülleri titreten, zihinlerde Hoşseda bırakan Reyhanî oldu?

Reyhanî; pratik bir zekâyâ sahip, akıcı bir üslûpla cezbe içinde irticalen söylerken çok rahat ve coşkulu, hazır cevap, yol açıcı, sohbeti güzel, teşbihleri canlı, şiirlerinin vezin ve kafiye kusuru pek az, hayal gücü kuvvetli, sesi mükemmel, sazı sesine uygun, zorluklardan yılmayan, siyasi güç karşısında susmayan bir yaratılışa sahip. Dahası, Reyhanî Alvar imamı ve diğer ilim adamlarının meclisinden nasiplenmiş, hâl ehli insanların pınarından yudumlamış ve tasavvuf kültürü ile heybesini doldurmuş, geniş kelime hazinesine sahip, hassas yaratılışlı, halkın içinden çıkmış, halktan birisi. Nemelazımcı olmayan, her şeyden etkilenen, herkesin derdini dert edinen şahsına münhasır bir kişilikti. Bu yeteneklere ve belirtilen kişiliğe sahip olanın başarılı olmaması mümkün mü?

Gurbetçilik yaşadığı bölgenin kaderidir. Eli iş tutan erkekler elini, obasını bırakıp büyük şehirlere veya yâd ellere rızık aramaya giderler. Oralarda çalışıp, çabalayıp biriktirdiklerini ya postayla evlâd-ı iyalının geçimi için gönderir, ya da yıllar sonra kazındığını getirir varlığını devam ettirmeye çalışır. Kendisi gurbet elde zorluklarla pençeleşirken, memlekette kalan eşi, çocukları, yaşlı ana-babası da sıkıntıların, kara günlerin muhatabı olurlar. Yokluk, açlık, hasretlik, özlem, acı, gözyaşı... say sayabildiğin kadar. Bütün bunların tanıdığı olan Reyhanî durur mu? Yüreği ateşler içerisinde dokunur sazın tellerine:

*Erzurumlu gelin düştü aklıma
Çıkıp yollarıma bakanım ah, ah
Gözü sürme bilmez, elleri kına
Yıllardır hasretim çekenim ah ah* şeklinde seslenir.

*"Gazeteci kardeş gel bizim köye
Ben söyleyim bizim halleri de yaz.
Sadece ojeli parmağı yazma
Yokluktan bükülen belleri de yaz
Diye milletin derdini dillendirir. Toplumdaki çarpıklıklara, ahlâki bozulmalara bigâne kalmaz:*

*Ahım asûmanı geçti
Diyarbakır, Van'ı geçti
Akrep yelkovanı geçti
Kim tersine kurdu beni*

Köyden şehre göçün yaygınlaşması neticesinde hanelerin viran, dağların تنها kalmasını o kadar çarpıcı bir üslûpla anlatır ki, insan "Bu kadar olur" demekten kendini alamaz.

*Mebus bey gelmez ki bu dağı gezek
Bu manalı dağın sırrını çözek
İki isli taşla bir de yaş tezek
Ne yanar ne söner tüter bu dağda*

Reyhanî sıkıntısını gidermede fanilere sığınmaz. Hele namertlere hiç yanaşmaz. Arzularını mektupla Yaradan'a havale eder, namesini esen rüzgârlarla gönderir.

*Al bu haberimi esen ülüzgâr
Gökleri direksiz kurana götür.
Kara herk içinde kara karınca
Karanlık gecede görene götür*

Reyhanî; kutsal beldelere hasretini, Hacca hevesini, Resûlullâh'a sevdasını turnalarla dillendirir. Turnaları Türkiye'nin bir ucundan havalandırır, bütün kutsal diyarları dolandırır; Van'dan, Erciş'ten, Pasin Ovası'ndan, Kemah Boğazi'nden, Konya'dan, Hacıbektaş'tan, Şam'dan, Halep'ten, Bağdat'tan, Basra'dan sevgilisinin mekânına ulaştırır ve sonunda şöyle tapşırır:

*Derlerse Reyhanî (hani) diyin ki hasta
Derlerse gelmez mi, diğîn heveste
Yasindir mektubum, ihlâstır posta
Fatiha kulundur diğîn turnalar*

Toplumsal yergi, köy hayatının zorlukları, günlük hayatın çarpıklıkları, gecekondü semti sıkıntıları, gurbet ve sıla özlemi, sılayı ve eşini unutanın bekleyenlerinin duygularına tercüman olma, aşk, tabiat, dini ve milli konular, vatan-millet-bayrak sevgisi, yolsuzluklar, haksızlıklar plak ve kasetleriyle paylaştığı konulardır.

Hikâyeciliği Tuylu Fazıl Dede, Nalbant İshak ve Behçet İlhan'dan öğrenen Reyhanî'nin hikâyeciliği de meşhurdur. Dinleyenleri saatlerce sıklmadan dinleten Reyhanî'nin; Emrah ile Selvi, Kerem ile Aslı, Köroğlu'nun Silistre ve Demircioğlu kolları, Âşık Garip, Ferhat ile Şirin, Asûman ile Zeycan, Varaka ile Gülşah, Zaloğlu Rüstem, Ali İzzet, Necip ile Telli ve Yaralı Mahmut en çok anlattığı hikâyelerdir. Senem ile Hüseyin, Böyle bağlar, Âşık Gürûnî hikâyeleri ise kendisinin hayal ürünüdür.

Reyhanî anlatmakla bitmez. Ozan Yusuf Polatoğlu; "Karacaoğlan'ın, Seyranî'nin, Veysel'in geçtiği ufuklara bir Reyhanî rengi düştü. Anadolu'da bir nağme daha yankılandı. Duygular kaydandı derinlikten yüceliğe doğru. Öz söze dönüştü. Söz saz ile kaynaştı. Bir Reyhanî geldi bu toprağa. Bir yanık ses kendini mızraba kattı. Mızrabın ıstırabı bu sesi manalandırdı, yoğurdu. Bu ses Anadolu'dan gök kubbeye bir hoş seda olarak yükseldi." demiş. Ne güzel demiş. Diline sağlık.

Sözün özü Reyhanî tam bir halk ozanıydı. Milletinin derdini, sıkıntısını, hevesini, arzusunu, hayalini, sevdasını dertli sazıyla, yanık sesiyle dillendirdi durdu. Avazı Erzurum yaylalarından tâ kıtalar ötesine Amerika'nın Michigan'ına ulaştı. Encamında gözleri nemli, yüreği gamlı bir seher zamanı varını yoğunu, tarlasını tecini geride bırakarak "Gidirem" dedi, 1989'da Erzurum'dan Bursa'ya göçtü. Orada da durmadı. "Tebdil görmüş kara yer" de bu dünyadaki ömrünü neticelendirdi. Allâh gani gani rahmet, Peygamber efendimize komşu etsin. Kabri nûr olsun.

KAYNAKLAR:

- 1- Mızrabın İstırabı Âşık Reyhanî Hayatı ve şiirleri
- 2 Ozan Yusuf Polatoğlu-Akbaş Müzik Kültür Yayınları İstanbul-2003
- 3- Düzgün Dilaver, Âşık Yaşar Reyhanî-Hayatı Sanatı ve Şiirlerinden seçmeler Atatürk Üniversitesi Yay. Erzurum-1997